

Vårdbiotoper

**naturtyper som har formats av traditionell boskapsskötsel –
dvs. ängar, torrängar, hagmarker och skogsbeten**

Robin Sjöblom – Naturskyddsenheten - NTM-centralen i Södra Österbotten

13 april 2023

Vårdbiotoper?

- Naturtyper som formats av traditionell boskapsskötsel
 - **Bete, slåtter** och lövning
 - Svedjebränning, hamling
 - Markerna har inte bearbetats, såtts eller gödslats
- Ängar, hagmarker, skogsbeten och hedar
 - Artrika
 - Mångformiga
- Många olika värden – naturvärden, landskapsvärden, kulturhistoriska värden

Vårdbiotoper mångformiga

- Vårdbiotoper är väldigt mångformiga
 - Kan indelas i 40 olika naturtyper
- Öppna ängar
 - Torrängar, Friska ängar, Strandängar, fuktängar
- Hagmarker
- Skogsbeten
- Hedar

- Kärrängar
- Hamlingsängar

Bild: E. Tarkka

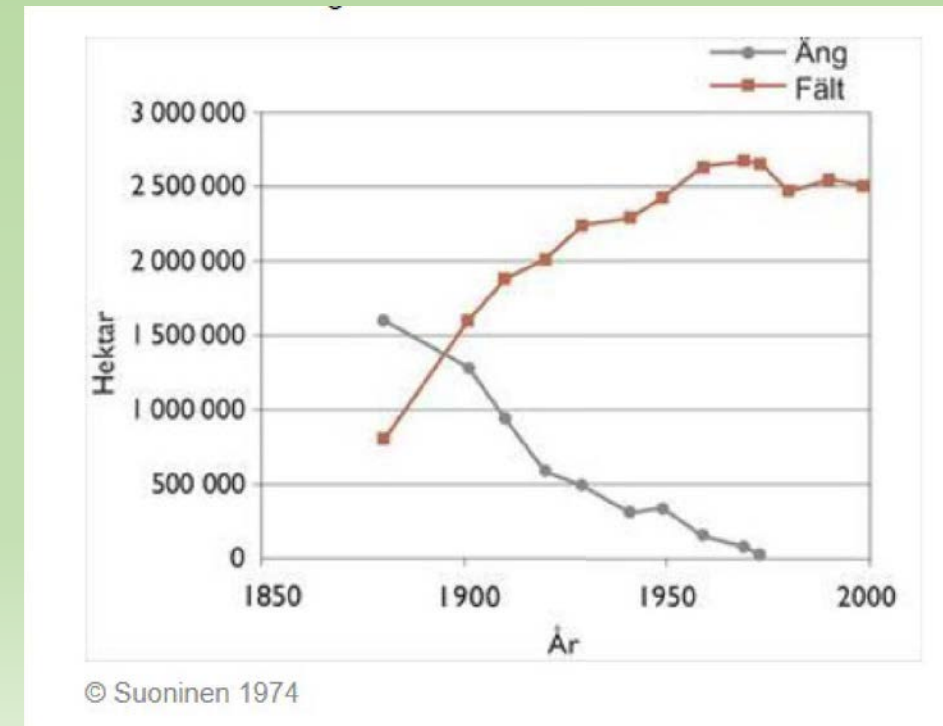
Glasört

Vårdbiotoperna starkt hotade

- Ängsbruket har varit en viktig del av det traditionella jordbruket
- Effektivisering av jordbruket och förändrade jordbruksmetoder + bebyggelse → en bråkdel av vårdbiotoperna kvar
- Idag sköts cirka 40 000 ha vårdbiotoper i Finland
 - 1800-talet över 1 500 000 ha!
- Alla naturtyper hotade
 - Ängar, hagmarker och skogsbeten *akut hotade*
 - Hedrar *starkt hotade*

Vårdbiotopernas tillstånd i Österbotten

- Vårdbiotoperna inventerades första gången på 1990-talet
 - Klassificering i värdeklasser: lokalt, regionalt eller nationellt värdefullt område
- Åren 2018-2022 inventerades vårdbiotoperna igen
 - I Österbotten ~250 områden inventerade
 - Stor försämring av deras tillstånd
 - Igenväxning, bebyggelse, odling & beskogning
 - Resultaten av inventeringen i VIPU (under april-maj?)

Biodiversitet på vårdbiotoper

- Vårdbiotoperna hör till de artrikaste livsmiljöerna
- Arter knutna till öppna, lågvuxna och näringsfattiga miljöer
- Växter, svampar, insekter, fåglar osv.
- Många hotade arter

Ängsnejlika (hotad)

Höstlåsbräken (hotad)

Finlands hotade arter

Sotnätfjäril (hotad)

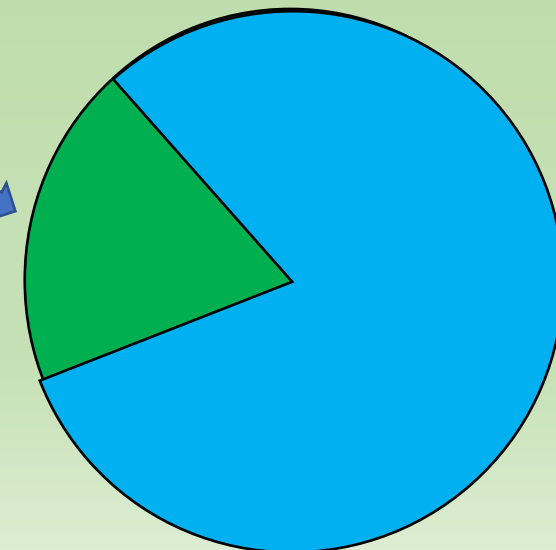
Kattfot (hotad)

Toppvaxskivling

Arter knutna till
vårdbiotoper →

Vegetationen på vårdbiotoper

- Vegetationen består till största delen av ängsväxter
 - Prästkrage, blåklocka, gulmåra, johannesört, ängsnejlika, kråkvicker osv.
 - Lågvuxen vegetation
- På vissa naturtyper är ängsvegetationens andel liten
 - Skogsbete – mycket skogsarter
 - Hedar – mycket risartade växter
 - Kärrängar – mestadels kärrarter
- Negativa arter på vårdbiotoper: arter som tyder på övergödning

Typiska ängsväxter i Österbotten

Ängsnejlika

Slåtterblomma

Prästkrage

Teveronika

Ängsklocka

Häckvicker

Blåklocka

Fyrkantig
johannesört

Ormtunga

Iståndsättning av vårdbiotop

- Val av område – känna igen en vårdbiotop
- Behov av iståndsättning – vad är målet?
 - Röjning
 - Slätter
 - Stängsling
- Anordnande av fortsatt skötsel
 - Bete
 - Slätter
- Beaktande av andra naturvärden
 - Naturskyddsområden
 - Fågellivet (skärgården)
 - Andra arter t.ex. flygekorre

Backlök

Hur känner man igen en vårdbiotop?

- Finns det ängsväxter på området?
- Finns det gamla och ståtliga träd på området?
 - Ex gamla björkar med ståtlig krona och död ved
- Finns det gläntor i skogen? Är skogen ovanligt "gräsig"? Är träden av olika ålder?
- Finns det lador, stenmurar och andra jordbruksbyggnader på området?
- Har området betat/bergats på hö tidigare? Gamla flygbilder?
- Är strandområdet stort? Marken tillräckligt hård?

Strandstarr

Stagg

gulmåra

Låsbräken

Smultron

Skötsel av vårdbiotop

- **Målsättning : mångformigt område med lågvuxen vegetation**
- Betestrycket anpassas efter området
 - Över- och underbete ska undvikas
 - Tilläggsutfodring ej tillåtet – mineraler ok
- Slåtter och hopsamling av hö utförs vid behov
 - Utarmar marken snabbt
- Rövning av sly – död ved lämnas kvar
- Arter som kräver särskilt beaktning
 - Fågellivet beaktas på strand- och skärgårdsområden – betet påbörjas senare ifall stränderna öppna
 - Flygekorre – beaktande vid rövningar
 - Vissa växtarter – glasört, åkevädd...
- På vårdbiotoper får marken inte gödslas eller bearbetas

Felaktig skötsel

- Felaktig skötsel leder snabbt till minskning av biologiska mångfalden
- Överbete -> övergödning, upptrampning
- Underbete -> igenväxning
- Utfordring -> övergödning och igenväxning
- Tidig betesstart på öppna strandområden -> stör fågellivet

Vägtistel

Brännässla

Rallarros

Timotej

Vårdbiotoper på naturskyddsområden

- Privatägda skyddsområden, statens skyddsområden, Natura 2000
- Skyddsområdets fredningsbestämmelser – är bete tillåtet?
 - I skärgården oftast tillåtet på tidigare betesmarker
- Rövningar kan kräva lov om att avvika från fredningsbestämmelserna
- Behovet av lov för avvikande av fredningsbestämmelserna bedöms i samband med behandlingen av miljöavtalsansökan

Livsmiljö-
programmet
Helmi

2021-2030

Var 9nde
art i
Finland är
hotad

Av våra
naturtyper
är ungefär
hälften
hotade

- Ympäristöministeriön **Helmi-elin ympäristöohjelma vahvistaa Suomen luonnon monimuotoisuutta**

- Målet med miljöministeriets **Helmi-livsmiljöprogram** är att **stärka den biologiska mångfalden** i Finland

- Helmi-ohjelma käynnistettiin vuonna **2020** ja **jatkuu 2030 saakka**

- Helmi-programmet **startades år 2020** och **pågår fram till 2030**

- Helmi-ohjelmassa tartumme Suomen luonnon köyhtymisen suurimpaan suoraan syyhyn: **elin ympäristöjen vähenemiseen ja laadun heikkenemiseen**

- Inom Helmi-programmet tas det fasta på den största enskilda faktorn till minskningen av biodiversiteten – **minskningen och försämringen av livsmiljöer**

Helmi-programmet och vårdbiotoper

- Inventering och **istandsättning** av vårdbiotoper
- Helmi-programmets mål är att **istandsätta 15 000 hektar** vårdbiotoper fram till 2030
- Effektivisering av skötsel – **rådgivning**
- Förbättring av regionalt samarbete

NTM i Södra-Österbotten:

Robin Sjöblom, Helmi

Mira Lukkarila, Helmi

Johanna Kullas

Iståndsättning av vårdbiotoper

- Statsrådets förordning om stöd för iståndsättning och vård av vårdbiotoper
- Inom Helmi görs i huvudsak själva iståndsättningen som möjliggör fortsatt skötsel (bete)
 - Iståndsättningen finansieras i huvudsak till 100%
 - Värdefulla vårdbiotoper och områden med ängsvärden
 - Främst området som inte sköts i dagsläget
 - Skötsel finansieras endast i undantagsfall → fortsatt skötsel finansieras via miljöavtal
- Inom Helmi görs alla nödvändiga åtgärder som krävs för att området ska kunna betas
 - **Helmi-stöd beviljas i form av tjänster och varor** – NTM-centralen införandlar
 - Inledande röjning
 - Bygga av stängsel
 - Krossning av vass
 - Vindskydd
 - Osv...
- Alla Helmi-åtgärder ska vara klara före miljöavtal ingås för området

Helmi-iståndsättning i praktiken

NTM- centralens initiativ

Väljer ut de värdefullaste områdena

Begära markägarlov

Uppgöra plan och söka intresserad jordbrukare

NTM-centralen gör upp avtal med alla inblandade

NTM-centralen gör stödbeslut → *Stöd beviljas ej*

Iståndsättningen utförs - NTM-centralen upphandlar tjänster och varor

Jordbrukarens initiativ

Kontaktar NTM-centralen angående området

NTM-centralen gör fältbesök och bedömer om stöddugligt

Jordbrukaren ansöker om Helmi-stöd

NTM-centralen gör vid behov upp en plan

NTM-centralen gör upp avtal med alla inblandade

NTM-centralen gör stödbeslut → *Stöd beviljas ej*

Iståndsättningen utförs - NTM-centralen upphandlar tjänster och varor

Miljö

Handledning av områdesanvändning och byggande

Vård av kulturmiljön

Naturvård

Ansökan om understöd för att främja hanteringen av arter som ingår i förteckningen över invasiva främmande arter

Ersättning för skador och för att förebygga skador orsakade av fridlysta djur

Kommun- och Organisation-Helmi

Luonnonsuojelulain tuki perinnebiotooppien kunnostukseen ja hoitoon

Utnyttjande och skötsel av vattenresurserna

Miljövård

Uppföljning av miljöns tillstånd

Miljömedvetenhet och miljöfostran

Finansiering och understöd - Ansvarsområdet för miljö

Kundservice för miljöfrågor

Stöd för istandsättning och vård av vårdbiotoper enligt naturvårdslagen

Gamla ångar, hagmarker och skogsbeten kan istandsättas med stöd av den nya naturvårdslagen. Stöd beviljas för istandsättning, till exempel inhägnande av betesmark, röjning av trädbestånd eller mejning av torrängar eller vassruggar. Målet med stödet är att återuppta vården av våra mest värdefulla vårdbiotoper och utvidga vårdbiotopernas areal. Vårdbiotoperna är vår mest mångsidiga natur och de är viktiga livsmiljöer för många arter.

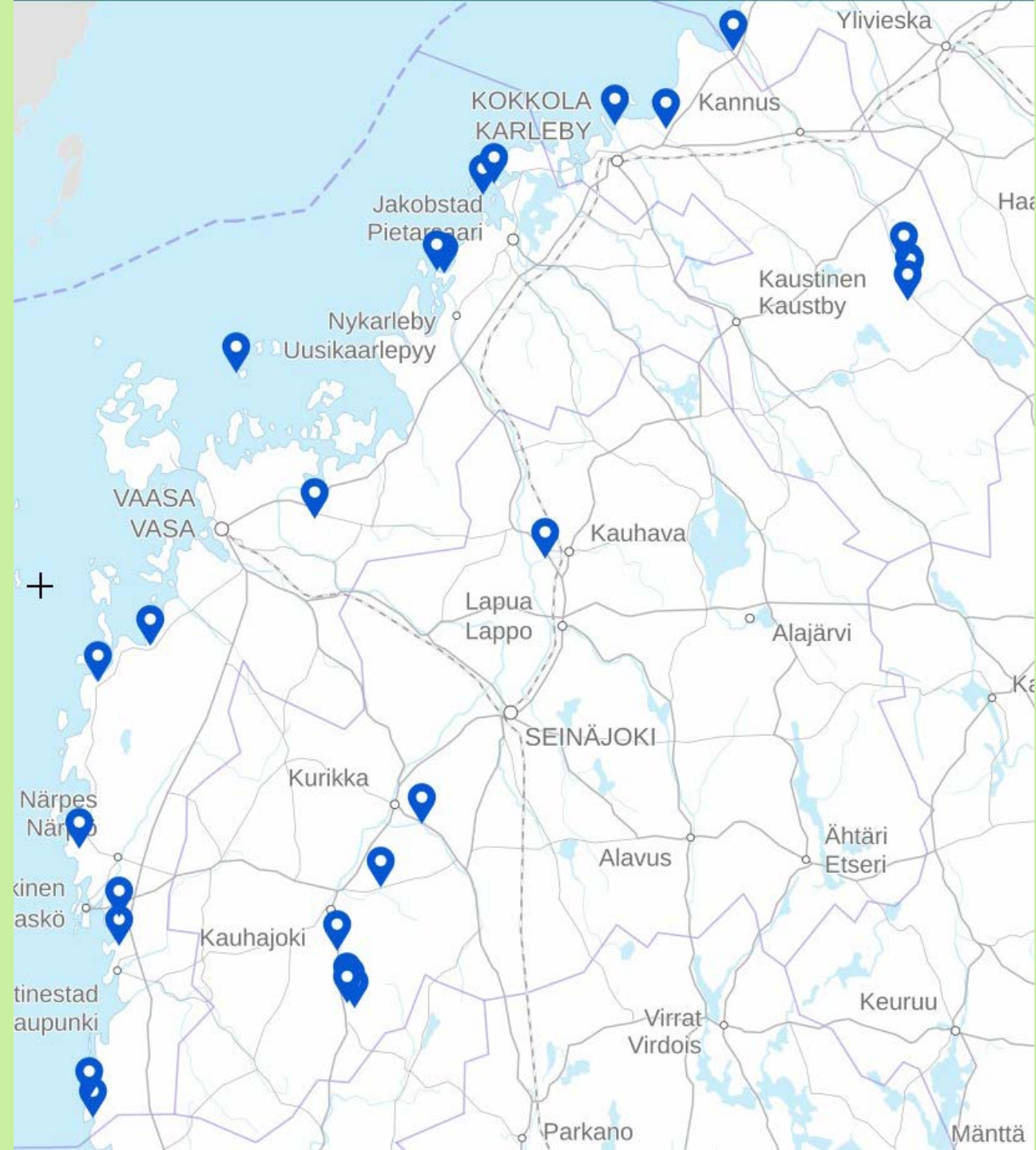
För vilket slags objekt kan man ansöka om stöd?

- Objektet är för närvarande ovårdat.

Det regionala Helmi-vårdbiotopsarbetet

- Iståndsättning påbörjad 2021
- Iståndsatt: 10 områden - 50 ha
 - Främst speciellt värdefulla områden som NTM-centralen tagit initiativ för
- 14 områden under iståndsättning eller börjar snart iståndsättas
- Flera områden som väntar
- Öppen ansökan

Sandören – Lillgrundet, Nykarleby

9,3 ha Natura

Viktigt fågelområde

Potential till stort strandängsområde

- **Restaureringsåtgärder 2022:**
 - Rökning av buskage och sly på strandområdet
 - Stängsel anpassat till får och hästar
 - Införskaffning av tillbehör till tryggande av djurens vattenbehov
 - Krossning av vass
 - Bro över dike
- **Bete påbörjat 2022**

Tack!

Naturskyddsenheten

Robin Sjöblom

Robin.sjoblom@ely-keskus.fi

0295 027 764

Mira Lukkarila

Mira.lukkarila@ely-keskus.fi

0295 027 012